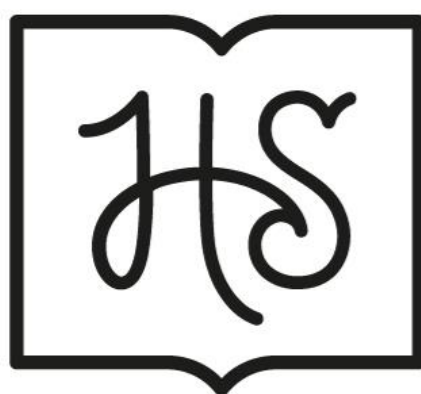

HISTORIA SCHOLASTICA

2/2018

Ročník / Volume 4

Praha / Prague 2018

Historia scholastica

Č. / No. 2/2018

Roč. / Vol. 4

Redakční rada / Editorial Board

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Zástupce vedoucího redaktora / Deputy Editor: PhDr. Markéta Pánková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filosofická fakulta University Karlovy v Praze)

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

Doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Mgr. Magdaléna Šustová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Doc. PhDr. Martin Holý, Ph.D. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Mezinárodní redakční rada / International Editorial Board

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

Prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

Prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

Prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

Prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

Prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

Prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Prof. PhDr. Blanka Kudláčková, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

Prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

Prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (University of Macerata)

Výkonný redaktor / Executive Editor: Mgr. Lucie Krausová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Vydavatelé / Publishers:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, www.npmk.cz

IČ 61387169

Technická univerzita v Liberci

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Studentská 1402/2, 461 17 Liberec 1, www.tul.cz

IČ 46747885

ISSN 2336-680X

Časopis **Historia scholastica** vychází 2x ročně. Toto číslo vyšlo 31. prosince 2018.

Časopis **Historia scholastica** je zařazen do mezinárodních vědeckých databází Ulrich's Periodical Directory, EBSCO a ERIH Plus.

Obsah

ÚVODNÍK	5
Tomáš KASPER, Dana KASPEROVÁ a Markéta PÁNKOVÁ	
STUDIE:	8
Československá obec učitelská – aktér a „garant“ profesionalizace učitelstva Dana KASPEROVÁ	
Hudba a děti první republiky: nové koncepce hudební výchovy v Československu z etnomuzikologické perspektivy	18
Zita SKOŘEPOVÁ	
Osvetový zväz pre Slovensko a zjazdy osvetových pracovníkov na Slovensku v medzivojnovom období ČSR	31
Eduard LUKÁČ	
Význam periodika „Náš ľud – ľudovýchovný vestník pre Slovensko“ pre osvetovú činnosť na Slovensku (s dôrazom na nezamestnanosť)	46
Katarína MAYER	
Prínos Alojza Zbaviteľa k rozvoju osvetovej činnosti na Slovensku v medzivojnovom období	58
Vladimír FRK a Martina LENHARDTOVÁ	
„Cikánská škola“ v Užhorodu. Československý pokus o vzdelání Romů na Podkarpatské Rusi	65
Jana BARTOŠOVÁ	
Od porodní báby k porodní asistentce	75
Milena LENDEROVÁ	
Chlapecká výchovna v Hradci Králové – příklad sociálněpedagogické činnosti v meziválečném období	87
Pavla KORITENSKÁ	
VARIA:	95
Ondrej Pavlík (1916–1936) – zrod učiteľa a pedagóga Vladimír MICHALIČKA	

Pokusná diferencovaná škola měšťanská v Horní Čermné	101
Růžena VÁŇOVÁ	

REPORT:	109
Konference Nová škola v nové Evropě – rok 1918 a otázka reformy vzdělávání a výchovy v meziválečném období	
Magdaléna ŠUSTOVÁ	

STUDIE:

Československá obec učitelská – aktér a „garant“ profesionalizace učitelstva¹

Dana KASPEROVÁ

ARTICLE INFO

Article history:

Received 19 November
2018

Accepted 3 December
2018

Available online 31
December 2018

Keywords:

education of teachers,
teachers' associations,
Czechoslovakia,
Czechoslovak Teaching
Community, teachers'
professionalisation,
Otakar Kádner (1870–
1936), Otakar Chlup
(1875–1965), Václav
Příhoda (1889–1979)

D. Kasperová
Technická univerzita
v Liberci •
Fakulta přírodovědně-
-humanitní a pedagogická
Katedra pedagogiky
a psychologie •
Univerzitní náměstí 1410
460 01 Liberec •
Česká republika •
dana.kasperova@tul.cz

ABSTRACT

Czechoslovak Teaching Community – participant and “guarantor” of teachers professionalisation

The study reconstructs a development of one of the most significant teachers' associations in the Czechoslovak Republic – the Czechoslovak Teaching Community. Study re-enacts the role of the Czechoslovak Teaching Community in three levels – supporting and developing the pedagogical research, collaboration with leading representatives of the pedagogical science, and the reform of education for teachers. The study focuses on importance and role of the so-called School of Higher Pedagogical Studies in Prague as an important self-supporting teachers' institution and Czechoslovak Teaching Community in the reform of higher teachers' education of national schools. Instruments of assert national education reform requirements are analysed in the second part of this study.

Úvod

Studie Československá obec učitelská – aktér a „garant“ profesionalizace učitelstva² analyzuje program a hlavní cíle, které zastávala významná prvorepubliková učitelská

---

¹Studie vznikla v rámci řešení projektu GAČR č. 16-139333S Analýza pedagogického meziválečného konceptu školské reformy ve Zlíně v kontextu vzorového průmyslového města.

organizace – Československá obec učitelská (ČOU). Ta podobně jako Československá obec legionářská či Československá obec sokolská významným způsobem spoluutvářela spolkový život za první republiky. Po celou dobu své existence v letech 1920–1939 Československá obec učitelská vznášela, obhajovala a snažila se prosazovat zásadní témata meziválečné školské diskuse, zejména téma reformy školy (v novém demokratickém republikánském státě) a reformu vzdělání učitelů národních škol (učitelů obecných a měšťanských škol). V neposlední řadě ČOU také významným způsobem podpořila rozvoj pedagogiky jako vědy, když založila Školu vysokých studií pedagogických a Ústav pro experimentální pedagogiku (1921) či Soukromou pedagogickou fakultu v Praze (1929). Tímto způsobem podpořila nejen pedagogický výzkum jako takový, ale i jeho propojování s pedagogickou (učitelskou) praxí, a to díky „síťování“ významných představitelů pedagogické a psychologické vědy (O. Kádner, O. Chlup, V. Příhoda, S. Velinský, C. Stejskal apod.) s učiteli z praxe a s předními osobnostmi školské správy, resp. MŠANO. Činnost Československé obce učitelské je proto možné pojímat jako zásadní příspěvek v profesionalizaci učitelstva národních škol na počátku 20. století, neboť právě spolky a učitelské organizace napomáhaly rozvíjet odbornou pedagogickou diskusi a pomáhaly rozšiřovat její hlavní body mezi samotným učitelstvem i širší (rodičovskou) veřejností či prosadit je do programů politických stran.

1. Význam učitelských organizací v profesionalizaci učitelstva

I přes sjednocovací snahy, jež učitelstvo realizovalo v poslední třetině 19. století (Krejčí, 1993), kdy došlo ke vzniku zemských ústředních učitelských spolků (1880 v Čechách, 1882 na Moravě a 1894 ve Slezsku), vstupovalo učitelstvo v roce 1918 do nově vzniklého samostatného československého státu značně roztrženo. Tehdy znovu vystoupily do popředí snahy po sjednocení učitelstva v jednotný, všeučitelský spolek, který by zastřešoval veškeré učitelstvo národních škol. Za touto snahou stál předpoklad, že sjednocené učitelstvo bude mít větší sílu a oprávněnost hájit a prosadit profesní požadavky (Kasper a Kasperová, 2013). Ke vzniku Československé obce učitelské došlo na prvním sjezdu československého učitelstva v červenci roku 1920. Na tomto shromáždění, které navázalo na předválečné učitelské sjezdy, učitelstvo manifestovalo svou vůli a snahu po vytvoření svobodné, demokratické školy. Ústřední myšlenkou sjezdu³, kterého se vedle učitelských spolků, učitelů, inspektorů, představitelů parlamentních politických stran zúčastnil i prezident T. G. Masaryk a ministr školství Gustav Habrman, byl vztah jedince a společnosti, otázky svobody a rovnosti. Demokratická československá škola měla vzdělávat a vychovávat občana nové republiky (odtud požadavek na zavedení nově etablovaného předmětu občanská nauka či požadavek činné školy podporující aktivitu a činorodost jedince a zohledňující jeho jedinečnost či osobitost). Vnitřní život školy měl být demokratizován a procesy vyučování

---

²Studie využívá výsledků z výzkumů publikovaných rovněž ve studii KASPEROVÁ, Dana, 2018. *Československá obec učitelská: v kontextu reformy vzdělávání učitelů (ŠVSP) a reformy školy*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2860-0.

³K tomu srov. *První sjezd československého učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti*, 1921. Redigoval F. Čálek a B. Kádner. Praha: Nákl. ČOU.

měly mít výrazně činnostní charakter. V demokratické společnosti měl být umožněn rovný přístup ke vzdělání (požadavek jednotné školské soustavy mateřských, obecných a občanských škol; požadavek bezkonfesijní školy). Pro provedení těchto školských reforem (vnitřních i vnějších) shledávalo učitelstvo jako nezbytný požadavek reformu učitelského vzdělávání, resp. přístup učitelů národních škol na vysoké školy a získání vysokoškolského vzdělání⁴.

Za účelem prosazení těchto reformních požadavků se učitelstvo sloučilo ve všeučitelském spolku Československé obci učitelské, který jednak zastupoval zájmy veškerého učitelstva škol mateřských, obecných a měšťanských, jednak reprezentoval učitelstvo z celé republiky – Čech, Moravy, Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi. V tomto ohledu je zajímavé, že německé učitelstvo v ČSR se i nadále sdružovalo ve svých spolcích (nejvýznamnější byly *Deutscher Lehrerbund im Tschechoslowakischen Staate* a *Reichsverband der Deutschen Bürgerschullehrerschaft in der Tschechoslowakischen Republik*) a svůj spolkový život vedlo odděleně od svých českých kolegů, i když v mnohých programových bodech se snahy českého i německého učitelstva v ČSR shodovaly (např. požadavek vysokoškolského vzdělání). Členskou základnu ČOU tvořilo v době vzniku přes 26 000 učitelů a učitelek. Dle stanov z roku 1921 patřilo k hlavním úkolům ČOU sdružovat učitelstvo Československé republiky a hájit jeho zájmy hmotné, odborné, právní či sociální. Prvním starostou ČOU byl zvolen Antonín Vimmer, dosavadní ředitel měšťanské školy v Praze na Vinohradech a zároveň předseda Ústřední rady učitelských organizací, jež se v roce 1919 mimo jiné zasadila o přijetí tzv. paritního zákona, který učitelstvo vnímalo jako výraz uznání významu učitelského stavu pro stát. V užším vedení ČOU působili významní poslanci (Františka Plamínková), senátoři (Josef Smrčka), školní inspektoři (Jan Chýna, František Pátek) či zástupci učitelstva blízcí myšlenkám školské reformy (Kamila Střítecká, František Čálek, Stanislav Vrána, Ladislav Hanus aj.). Aktéři ČOU tedy byli velmi úzce propojeni s tehdejší politickou, školskou, správní i odbornou „elitou“, což umocňovalo její vliv i význam a usnadňovalo mnohá jednání a prosazování profesních zájmů učitelstva.

Za zdánlivou jednotností ČOU se však skrývaly vnitřní rozepře a rozpory, které vyvrcholily v roce 1924, kdy z ČOU vystoupil početně velmi silný Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Čechách (ZUS). V roce 1926 pak vznikl druhý všeučitelský spolek Svaz učitelstva československého (SUČ), jehož předsedou se stal Vojta Beneš, bratr Edvarda Beneše (a bývalý žák Antonína Vimmera z vinohradské měšťanky). Zatímco ČOU zaznamenala prudký úbytek členů na pouhých 13 500, nově vzniklý SUČ sdružoval přes 32 000 učitelů a učitelek (Chlup, Kubálek a Uher, 1939, s. 278). Na programové úrovni se činnost SUČ velmi podobala požadavkům, jež prosazovala ČOU. V oblasti školské reformy SUČ požadoval jednotnou vnitřně diferencovanou školu, dále realizaci vysokoškolského

---

⁴K návrhům na reformu vzdělávání učitelů národních škol před rokem 1918 srov. VÁŇOVÁ, Růžena, 2011. Jak univerzitní učitelé pedagogiky uvažovali o vysokoškolském vzdělání učitelů národních škol. *Pedagogika*. Roč. 61, č. 4, s. 333–343.

vzdělání učitelstva studiem alespoň na dvouletých pedagogických akademiích, v oblasti legislativní usiloval o vydání nového školského zákona, který by odrazil jak demokratizaci školy, tak sociální či zdravotní potřeby dětí. Porovnáme-li hlavní rozdíly mezi působením ČOU a SUČ, pak vidíme, že ačkoli ČOU byla početně menším spolkem, stala se jakousi „vlajkovou lodí“ školských reforem. Založila Soukromou pedagogickou fakultu v Praze (1929), měla v rukou Školu vysokých studií pedagogických (ŠVSP) a velmi čile si vedla v „propagaci“ potřeby reformy školy. Význam ČOU tkvěl mimo jiné v tom, že kolem sebe soustředila univerzitní profesory (O. Kádner, O. Chlup, E. Rádl, F. Šeracký, K. Weigner), kteří se vahou své vědecké autority stali významnými činiteli ve školském reformním snažení. Vojta Beneš⁵ neváhal ČOU označit za hnací motor pedagogického vývoje v Československu (Kasperová, 2018, s. 111).

2. Snaha o vysokoškolské vzdělání učitelstva – zásadní znak profesionalizace

Pozice Československé obce učitelské v oblasti vysokoškolského vzdělání učitelstva vycházela z diskuse prvního Sjezdu československého učitelstva z července 1920, který zcela jasně deklaroval požadavek akademického vzdělání všech učitelů v nové demokratické republice. ČOU jej přijala do svého programu jako jeden z nejdůležitějších bodů, který se snažila prosadit. Za tímto účelem zřídila krátce po svém ustanovení jako jednu ze svých sekcí i sekci pro vysokoškolské vzdělání, v jejímž čele stanul Josef Kepřta⁶. Tato sekce měla systematicky pracovat na realizaci vysokoškolského vzdělání pro učitele – předkládáním návrhů zákonných norem a systematickým jednáním se státními úřady (Ministerstvo školství a národní osvěty, Ministerstvo financí) či politickými stranami a zákonodárnými sbory.

V požadavku vysokoškolského vzdělání učitelstvo žádalo nejen reformu učitelské přípravy v podobě pedagogicko-psychologického studia, ale i jeho založení na výsledcích výzkumu pedagogických věd. Navíc pedagogicko-psychologické vzdělání bylo chápáno jako předpoklad odborné práce učitele, která měla být podmínkou školské reformy. Učitelstvo tedy nežádalo o nic méně než o zvýšení své profesní kvalifikace ve smyslu větší míry profesionalizace učitelské profese.

Při diskusích o podobě vysokoškolského učitelského vzdělání se ČOU přikláněla k představě dvouletých či víceletých pedagogických akademií nebo samostatných pedagogických/školských fakult, které měly nahradit dosavadní středoškolské učitelské ústavy. Pedagogické akademie však ČOU chápala a navrhovala jako mnohem komplexněji pojatou vysokoškolskou pedagogicko-psychologickou přípravu budoucích učitelů, a nikoliv jako „náhradu“ za učitelský ústav pro maturanty gymnázií či reálek, jak byly v meziválečném

---

⁵Zápis schůze výboru Svazu učitelstva československého ze dne 17. listopadu 1929, 1929. Fond Učitelské spolky. Kart. 87, inv. j. 2716. Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů (VOA), Praha.

⁶Josef Kepřta (1881–1966), ministerský rada a přednosta pedagogického oddělení MŠANO. V Československé obci působil jako předseda sekce pro univerzitní vzdělání učitelů. Podílel se na přípravě návrhu zákona o vysokoškolském vzdělání učitelů a vypracování nových osnov pro školy obecné a měšťanské. Publikoval v řadě odborných pedagogických časopisů, působil v redakční radě *Věstníku pedagogického*.

období pedagogické akademie ze strany státu koncipovány a zakládány (Bratislava 1930; Praha, Brno 1931). Podle návrhů ČOU měly být pedagogické akademie vysokoškolské instituce, kde by výuka byla založena na výsledcích pedagogických a psychologických vědních disciplín. Měly se stát místem jak pregraduální přípravy učitelů národních škol, tak místem pedagogicko-psychologického výzkumu (Kasperová, 2016).

Veškeré návrhy na vysokoškolské vzdělání učitelstva v letech 1922–38, jež byly předloženy, však zůstaly nere realizovány a vysokoškolské vzdělání učitelstva obecných a měšťanských škol nebylo v meziválečném období uzákoněno. V tomto ohledu bychom „misi“ ČOU mohli hodnotit jako neúspěšnou. Pokud však do hodnocení zahrneme i působení svépomocných institucí ČOU vzdělávajících učitele, a sice Škol vysokých studií pedagogických (1921) a Soukromé pedagogické fakulty v Praze (1929, později přejmenované na Soukromou dvouletou pedagogickou akademii), musíme náš pohled a hodnocení korigovat.

3. Instituce profesního rozvoje učitelstva – Škola vysokých studií pedagogických a Ústav pro experimentální pedagogiku

V době, kdy se nedaří na ministerské úrovni prosadit uzákonění vysokoškolského vzdělání učitelstva národních škol (Veselá, 1992), sahá učitelstvo ke svépomoci a Československá obec učitelská na vlastní náklady (z členských příspěvků učitelů obecných a měšťanských škol) zakládá již v roce 1921 Školu vysokých studií pedagogických v Praze (ŠVSP) společně s Ústavem pro experimentální pedagogiku, který tvoří nedílnou součást ŠVSP. Učitelstvo samo zakládá instituci poskytující jak vzdělávání vysokoškolského charakteru, tak zajišťující nové poznání v pedagogicko-psychologických vědách, a to v tehdy progresivních směrech – v experimentální pedagogice a experimentální psychologii. U zrodu tohoto konceptu ŠVSP (Valenta, 1982), který byl takto v praxi realizován až do roku 1939 (tedy plných 18 let), stáli Otakar Kádner (profesor pedagogiky na pražské univerzitě, současně ředitel Pedagogického ústavu J. A. Komenského při MŠANO a nezdolný propagátor vysokoškolského vzdělání učitelstva) a jeho blízký spolupracovník Otokar Chlup (tehdy docent pedagogiky na pražské univerzitě). ČOU, resp. učitelstvo, se k tomuto modelu vzdělávání, který navrhli „elitní“ univerzitní profesori, hlásilo, přijalo jej za svůj a do čela ŠVSP zvolilo O. Kádnera. Vedením Ústavu pro experimentální pedagogiku při ŠVSP byl pověřen O. Chlup. Vedení ČOU tehdy projevilo nesmírnou prozíravost a pochopení pro skutečnost, že má-li být „projekt“ vysokoškolského studia učitelstva úspěšný, je třeba spojit síly s erudovanými odborníky, kteří zajistí vysokou úroveň a kvalitu výuky i výzkumu. Tímto krokem chtěla ČOU přesvědčit všechny pochybující aktéry debat o vysokoškolském vzdělání (MŠANO, akademickou obec, středoškolské učitele, širokou veřejnost) o tom, že požadavek přístupu učitelstva na vysoké školy je nejen oprávněný, ale i prakticky realizovatelný. Na druhé straně je třeba zmínit i odvahu univerzitních profesorů sestoupit z „píedestalu vědy“ mezi běžné učitelstvo – a nikoli teoretickými pojednáními, nýbrž aktivním postojem a činem pomoci prosadit tento po dlouhá desetiletí opakovaný požadavek.

Ptáme-li se, komu bylo studium na ŠVSP určeno, pak zjistíme, že se zde vzdělávali učitelé z praxe, kteří byli již plně kvalifikováni studiem na učitelském ústavu pro výuku na národních školách. ŠVSP jako instituce zřizovaná spolkem nedisponovala právem veřejnosti a její vysvědčení či osvědčení o absolvování nezakládalo nárok ani na uznání vyššího stupně vzdělání, ani na vyšší platové ohodnocení. K hlavním motivům učitelů, proč studovali na ŠVSP, tak patřil vlastní zájem dále se vzdělávat, potřeba nového poznání v nejrůznějších vědních disciplínách – ve filozofii, pedagogice, sociologii, psychologii, fyziologii, antropologii či v metodách vědeckého bádání tak, aby i oni ve své školské praxi mohli pracovat na základě nových, exaktních či experimentálních metod. V nemalé míře se ke studiu na ŠVSP hlásilo „pokrokové“ učitelstvo, které prokazovalo nemalou vůli v realizaci zamýšlené školské reformy. K odhodlání učitelů studovat na ŠVSP je třeba přičíst i značné obtíže, jež s sebou toto studium přinášelo – ať již se jednalo o účast na přednáškách a seminářích konaných ve volném čase učitelů (ve středu odpoledne a v neděli dopoledne), nebo nutnost žádat školské úřady o uvolnění z tehdy povinného sobotního vyučování či skutečnost, že veškeré náklady na cestovné, kolejné a ubytování si hradil každý učitel sám.

Podíváme-li se blíže na studijní programy ŠVSP,⁷ pak je zřejmé, že zde probíhaly přednášky a semináře z nejrůznějších vědních oborů, které na jedné straně učitele seznamovaly s nejnovějšími poznatky daných disciplín, na druhé straně jim umožňovaly absolvovat přednášky a být v úzkém kontaktu s předními vědeckými osobnostmi, které patřily ke „špičce“ ve svých oborech – filozofie (E. Rádl, J. Tvrдый), psychologie (F. Šeracký, V. Forster), experimentální pedagogika (O. Chlup), pedagogika (J. V. Klíma), dějiny pedagogiky (J. Hendrich), pedopsychologie (C. Stejskal), sociologie (I. A. Bláha), fyziologie a tělovýchova (K. Weigner), psychopatologie (K. Herfort) a další. Pedagogicko-psychologická příprava na ŠVSP nesla zcela nesporně znaky vysoké erudovanosti a vědeckosti, docházelo zde k propojování vysokoškolské přípravy učitelstva a výzkumu v pedagogických a psychologických vědách, což můžeme považovat za jednu z příčin úspěchu této instituce. Na druhé straně je třeba upozornit na fakt, že ani praktická stránka učitelské přípravy nezůstávala na ŠVSP opomenuta, ba co více – byla svěřena do rukou velmi zkušených odborníků. Didaktické semináře či praktický výcvik učitelů zde vedl nestor české reformní pedagogiky Josef Úlehla či Josef Bartoň, Josef Kubálek a Stanislav Vrána (kteří do dějin reformní pedagogiky vstoupili teprve později).

Činnost ŠVSP se neomezila jen na Prahu, v roce 1922 byla založena ŠVSP v Brně. Později byly zakládány pobočky i v dalších městech (přičemž statisícové finanční náklady nesla ČOU s malým příspěvkem MŠANO). ŠVSP vznikla v Plzni (1937; v čele stál docent pedagogiky Univerzity Karlovy Jiří V. Klíma), v Táboře (1938; přednostou se stal docent pedagogiky Univerzity Karlovy Václav Příhoda), v Českých Budějovicích (1939; přednosta docent psychologie Univerzity Karlovy Stanislav Velinský), v Mladé Boleslavi (1939; přednosta docent pedagogiky Univerzity Karlovy Jiří V. Klíma) či v Pardubicích (1939; přednosta

---

⁷Srov. *Škola vysokých studií pedagogických v Praze*, 1927. Praha: Československá obec učitelská, s. 70–75.

docent psychologie Univerzity Karlovy Cyril Stejskal). Mnohá z těchto měst jsou dodnes sídlem pedagogických fakult či fakult vzdělávajících učitele. Rovněž tak ČOU žádala MŠANO o povolení zřídit ŠVSP v Bratislavě (1929, přednosta docent pedagogiky Univerzity Komenského v Bratislavě Josef Hendrich), toto povolení však nezískala a v Bratislavě vznikla tato instituce až v roce 1937 pod hlavičkou Slovenské pedagogické společnosti (Kasperová, 2018, s. 296). Instituce ŠVSP, zřizované a financované ČOU, fungovaly po celé meziválečné období až do tragických událostí podzimu 1939, kdy byly společně s ostatními protektorátními českými vysokými školami uzavřeny.

Můžeme konstatovat, že jednotlivé pobočky ŠVSP se staly institucemi prakticky ověřujícími možnost vysokoškolského vzdělávání učitelstva, staly se institucemi propojujícími pedagogicko-psychologický výzkum a pedagogickou praxi. ŠVSP představovaly instituce se širokým polem působnosti – bylo zde realizováno vysokoškolské studium učitelstva; Ústav pro experimentální pedagogiku a psychologii prováděl vlastní výzkumná šetření v těchto vědních disciplínách; ŠVSP vydávala odborné publikace, články v pedagogických časopisech, pořádala výstavy, besedy, exkurze; zvala zahraniční odborníky do ČSR a naopak vysílala české odborníky a učitele na zahraniční studijní cesty a kongresy. Touto cestou se ŠVSP stala pomyslným „rodinným stříbrem“ Československé obce učitelské a reprezentovala pedagogické smýšlení značné části českého učitelstva národních škol. Od roku 1928 se pak učitelstvo (ČOU) prostřednictvím ŠVSP postavilo do čela počínající realizace československé školské reformy, když předtím po celé období prvního desetiletí ČSR promýšlelo, zkoušelo, diskutovalo či ukotvovalo podobu reformy školy, jakou by se měla ubírat.

4. ČOU jako profesní organizace prosazující odbornost a expertnost v chodu a reformě školství

Vedle vysokoškolského vzdělání učitelstva patřila k zásadním programovým bodům ČOU i otázka školské reformy, jejíž hlavní obrysy učitelstvo přijalo v rezoluci učitelského sjezdu v roce 1920. Centrem zájmu ČOU v této oblasti byla především reforma školy nižšího sekundárního stupně do podoby jednotné vnitřně diferencované školy. Tento model se stal programovým cílem ČOU.

Školský program ČOU byl vystavěn na zásadách reformního programu učitelského sjezdu i na diskusi o reformě školy vedené v letech 1920–1928 a na prvních zkušenostech českých pokusných škol (M. Kühnelová, F. Mužík, J. Bartoň, F. Kubálek, E. Štorch, K. Žitný, J. Sedlák). Nelze tedy říci, že tzv. první desetiletí by bylo „jen“ etapou individuálních pokusů, jejichž význam skončil činností daných reformních škol. Mnohé články a bohatá diskuse o zkušenostech „pokusníků“ prvního desetiletí na stránkách Časopisu Československé obce učitelské, ale i mnoha dalších významných pedagogických periodik (Český učitel, Školské reformy, Pedagogické rozhledy aj.) ukazuje, jak bylo o jejich reformních myšlenkách diskutováno a jak ovlivnily celkový diskurz ohledně reformy školy. Dále na reformní diskusi působily vlivy ze zahraničí, s nimiž se učitelstvo seznamovalo v rámci zahraničních

„poznávacích cest“ organizovaných ČOU. V letech 1928–34 učitelstvo poznávalo školství v Německu, Švýcarsku, Rakousku a dalších zemích. Nejvíce však na učitelstvo zapůsobila sociálně-demokratická školská reforma ve Vídni (1928), která učitele přesvědčila a stala se velkou inspirací pro směr, jímž by se československá školská reforma měla ubírat.⁸

Školský reformní program ČOU tak dokázal syntetizovat a po svém způsobu přetvořit východiska zahraničních pedagogických koncepcí a modelů s domácí tradicí. Jako zásadní se ve školském programu ČOU jeví již zmiňované propojení školské reformy s výsledky moderní pedagogické vědy. Zasazoval se o to svojí činností a vědeckými výsledky pražský či brněnský Ústav pro experimentální pedagogiku a psychologii při ŠVSP (vedený O. Kádnerem, O. Chlupem, V. Příhodou, S. Velinským) i další ústavy zabývající se studiem dítěte, pedologickými a psychotechnickými výzkumy (F. Krejčí, C. Stejskal, F. Šeracký, B. Foustka, K. Herfort, E. Babák).

Na základě symbiózy výše uvedených vlivů mohla v roce 1928 nově vzniklá reformní komise, ustavená při ŠVSP a vedená Václavem Příhodou, přijít s vlastním návrhem podoby školské reformy – s návrhem jednotné vnitřně diferencované školy. Jak je známo, daný program byl publikován v roce 1930 v nakladatelství ŠVSP pod názvem *Organizační a učebný plán reformních škol* a po schválení ze strany MŠANO se stal oficiálním programem školské reformy nejen ČOU, ale i významné části českého učitelstva. Dle programu ŠVSP vznikly pokusné školy ověřující principy jednotné vnitřně diferencované, činné a společenské školy. K nejznámějším patřily obecné a měšťanské školy ve Zlíně, v Praze (Michli, Hostivaři), v Humpolci nebo Českém Krumlově, jež se v průběhu 30. let 20. století staly centry československé školské reformy. Plnily nejen programově ověřovací funkci, ale napomáhaly i síťování reformně orientovaného učitelstva. V této souvislosti je třeba upozornit i na činnost jediné pokusné střední jednotné školy – pražského athenea. O jeho vznik se zasadila ČOU, která ho po celou dobu existence (1934–40) financovala, a to právě z toho důvodu, aby principy jednotné vnitřně diferencované a činné školy mohly být ověřovány nejen na koleních (jednotné školy II. stupně), ale i na atheneích (jednotné školy III. stupně).

Důležitým instrumentem při definování školského reformního programu a v rámci reflexe reformních aktivit, a to i s ohledem na další směřování reformy, se ukázaly být tzv. pedagogické týdny, které ČOU organizovala od roku 1928 do roku 1937. Jejich role a úloha patřila doposud k málo probádaným tématům školské meziválečné reformy, přitom to byly právě pedagogické týdny, jež ČOU pravidelně organizovala a které zcela zásadním způsobem přispěly nejen k odborné diskusi o školské reformě, ale i popularizaci reformy v širších řadách odborné a rodičovské veřejnosti či u zástupců politických stran a MŠANO.

---

⁸O vídeňské školské reformě byla publikována řada statí v pedagogických časopisech, včetně *Časopisu Československé obce učitelské*, v nichž se učitelstvo hlásilo k sociálnímu, pedagogickému a zdravotnímu rozměru této reformy. Závěry vídeňské studijní cesty učitelstva pod vedením významného pedologa a psychologa Cyrila Stejskala (přednášející na ŠVSP, docent Univerzity Karlovy). Srov. STEJSKAL, Cyril, HANUS, Ladislav a KOUBEK, Ladislav, 1929. *Školská reforma ve Vídni*. Praha: Škola vysokých studií pedagogických v Praze.

Na pedagogických dnech byla vedena diskuse o samotné potřebě školské reformy (První pedagogický týden, 1928); mezi další témata patřila: vnitřní náplň školské reformy jako individualizace, individuální učení a společenská škola (Druhý pedagogický týden, 1930), sociální a zdravotní péče na školách jako nezbytný předpoklad školské reformy (Třetí pedagogický týden, 1931), sociologie dítěte a učitele (Čtvrtý pedagogický týden, 1931), světová orientace v pedagogice (v důsledku hospodářské krize neuskutečněný Pátý pedagogický týden, 1932), idea jednotné školy a vysokoškolského vzdělání učitelstva (Šestý pedagogický týden, 1934), technika a hygiena učitelovy práce (Sedmý pedagogický týden, 1935), didaktika školy národní (Osmý pedagogický týden, 1937).

Z každého pedagogického týdne přijalo učitelstvo, resp. ČOU, rezoluci, jejímž prostřednictvím zcela jasně deklarovalo své požadavky vůči politické reprezentaci. Nutno však podotknout, že málokterý bod rezolucí byl v praxi prosazen. V rezoluci z roku 1937,⁹ tedy téměř dvacet let po vzniku samostatného státu (!), můžeme číst, že učitelstvo žádá o vysokoškolské vzdělání učitelstva, o hmotnou i mravní podporu pokusných škol a udělení práva veřejnosti pro pokusnou školu III. stupně (atheneum) či o zřízení výzkumného oddělení přímo při MŠANO, které by se postupně vyvinulo v samostatný vědecký pedagogický ústav řídící reformu školy (Kasperová, 2018, s. 407–408).

Resumé

Můžeme konstatovat, že činnost a program Československé obce učitelské představuje „exemplární“ příklad významné meziválečné učitelské organizace usilující o profesionalizaci učitelů (Lundgreen, 1999; Terhart, 2004 a 2001). Učitelská profese byla díky ČOU navázána na činnost profesní organizace, na vysokoškolské vzdělání a odborný vědecký výzkum. Současně se ČOU stala v širší veřejné diskusi institucí zastupující a prosazující zájmy profesní organizace, ale nejen to – ČOU přispěla významným způsobem k chápání profese učitele jako vysoce odborné činnosti, jejíž výkon musí být státem regulován a založen na dlouhodobé systematické profesní přípravě – teoretické i praktické.

Primární zdroje

Časopis Československé obce učitelské, 1921–1939. Praha: Československá obec učitelská, roč. 1–18. ISSN 1805-6504.

CHLUP, Otokar, KUBÁLEK, Josef a UHER, Jan, 1939. *Pedagogická encyklopedie. II. díl*. Praha: Novina.

První sjezd československého učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti, 1921. Redigoval F. Čálek a B. Kádner. Praha: Nákl. ČOU.

STEJSKAL, Cyril, HANUS, Ladislav a KOUBEK, Ladislav, 1929. *Školská reforma ve Vídni*. Praha: Škola vysokých studií pedagogických v Praze.

Škola vysokých studií pedagogických v Praze, 1927. Praha: Československá obec učitelská.

---

⁹VIII. pedagogický týden v Praze. *Časopis Československé obce učitelské*, 1937. Roč. 17, č. 15–16, s. 180.

Zápis schůze výboru Svazu učitelstva československého ze dne 17. listopadu 1929, 1929. Fond Učitelské spolky. Kart. 87, inv. j. 2716. Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů (VOA), Praha.

Literatura

KASPEROVÁ, Dana, 2018. *Československá obec učitelská: v kontextu reformy vzdělávání učitelů (ŠVSP) a reformy školy*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2860-0.

KASPEROVÁ, Dana, 2016. „Und wir streben höher“. Die Bemühungen der tschechischen und deutschen Lehrerschaft um die Hochschulbildung in der Zwischenkriegszeit in der Tschechoslowakei. In: HOFFMANN-OCÓN, Andreas a HORLACHER, Rebekka, eds. *Pädagogik und pädagogisches Wissen: Pedagogy and Educational Knowledge*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt, s. 171–190.

KASPEROVÁ, Dana a KASPER, Tomáš, 2013. Die berufliche und nationale Emanzipation der tschechischen Lehrerschaft im letzten Drittel des 19. Jhrs. Motive, Ziele, Erfahrungen und Reflexionen. *History of Education and Childrens Literature*, vol. 8, N. 1, s. 181–198. ISSN 1971-1093.

KREJČÍ, Vladimír, 1993. *Tradice vzdělávání a sebevzdělávání učitelstva v Československu*. Ostrava: PF UO. ISBN 80-7042-065-0.

LUNDGREEN, Peter, 1999. Berufskonstruktion und Professionalisierung in historischer Perspektive. In: APEL, Hans-Jürgen, HORN, Klaus-Peter a LUNDGREEN, Peter a SANDFUCHS, Uwe. *Professionalisierung pädagogischer Berufe im historischen Prozess*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt, s. 19–34. ISBN 3-7815-0995-8.

SPIPKOVÁ, Vladimíra, 2016. Přístupy české vzdělávací politiky po roce 1989: deprofesionalizace učitelství a učitelského vzdělávání? *Pedagogika*. Roč. 66, č. 4, s. 368–385. ISSN 0031-3815.

SPIPKOVÁ, Vladimíra a TOMKOVÁ, Anna, 2010. *Kvalita učitele a profesní standard*. Praha: PedF UK. ISBN 978-80-7290-496-9.

TERHART, Ewald, 2001. *Lehrerberuf und Lehrerbildung: Forschungsbefunde, Problemanalysen, Reformkonzepte*. Weinheim: Beltz Verlag. ISBN 978-3-407-25249-4.

TERHART, Ewald, 2004. Lehrer. In: BRENNER, Dietrich a OELKERS, Jürgen. *Historisches Wörterbuch der Pädagogik*. Weinheim-Basel: Beltz Verlag, s. 548–564. ISBN 978-3-407-83169-9.

VALENTA, Josef, 1982. Škola vysokých studií pedagogických v Praze. *Pedagogika*. Roč. 32, č. 4, s. 435–452. ISSN 0031-3815.

VÁŇOVÁ, Růžena, 2011. Jak univerzitní učitelé pedagogiky uvažovali o vysokoškolském vzdělání učitelů národních škol. *Pedagogika*. Roč. 61, č. 4, s. 333–343. ISSN 0031-3815.

VESELÁ, Zdenka, 1992. *Vývoj české školy a učitelského vzdělávání*. Brno: MU. ISBN 8021004584.